

Кафедра соціальної роботи, управління та суспільних наук
**КУРС «ЕТИКА ТА АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ
В ОСВІТІ І НАУЦІ»**

ЛЕКЦІЯ: ПЕДАГОГ ЯК СУБ'ЄКТ МОРАЛЬНИХ ВІДНОСИН

План

Вступ

1. Моральні відносини особистості педагога як вид суспільних відносин
2. Субординаційні, координаційні відносини та їх моральний зміст
3. Моральні норми ставлення педагога до вихованців як віддзеркалення його доброчесності

Висновок

Вступ

Педагогічна етика враховує різні особливості педагогічної праці і непрості моральні колізії, які можуть виникнути в цьому процесі. Мова йде про те, що кожен студент вже був продуктом чийогось впливу. Ставши предметом діяльності педагога, він продовжує залишатися об'єктом багатьох факторів впливу, більшість з яких діє стихійно, багатопланово, не завжди конструктивно: сім'я, соціальні мережі, ЗМІ тощо. Педагогічна діяльність повинна коректувати ці впливи. Крім того, не всі люди, які працюють у виховній системі, є педагогами за покликанням, кожна особистість не позбавлена недоліків, в тому числі й моральних. Від професіоналізму, моральної культури педагога, насамперед його доброти і вимогливості, часто залежать характери і долі сотень і тисяч людей. Це свідчить про його особливу відповідальність за результати своєї діяльності.

1. Моральні відносини особистості педагога як вид суспільних відносин

Суб'єктне буття означає, по-перше, вивільнення від об'єктивних визначень і предметно-речових залежностей, зовнішніх форм природного і соціального детермінізму, а по-друге – вільне творення світу і себе, можливість бути автором власного життя.

Бути суб'єктом – означає бути джерелом активності, думки, цінностей і смислів, бажати і могли починати причинний ряд із самого себе, виходити за межі наперед визначеного, бути спроможним **ВІДПОВІДАЛЬНО** і **ДОБРОЧЕСНО** перетворювати світ і себе в цьому світі на краще за власними проектами, враховуючи соціальні і природні закони світобудови.

Натомість бути суб'єктом – це не лише бути і могли, а й **ВІДПОВІДАЛЬНО ДІЯТИ** для реалізації своїх інтенцій (життєвих диспозицій, потреб та потреб інших), та актуалізації наявних потенцій (когнітивних, афективних, аксіологічних і праксеологічних). Лише в процесі творчої самодіяльності особистість педагога, вченого як суб'єкта власного життя, творця добродесних відносин з вихованцями відбувається його саморозвиток і самовдосконалення [1].

Категорія суб'єктивності, позначає міру свободи особистості, її здатності ставати причиною не лише функціонування зовнішнього світу, а й власного, внутрішнього, будувати смисл буття власного й інших, діяти і брати відповідальність за свої вчинки і вчинки своїх вихованців.

У цьому сенсі важливо брати до уваги принаймні дві обставини.

По-перше, особистість живе у певному соціумі, а це значною мірою зумовлює характер її відносин (добродесних або недобродесних) з іншими людьми. Рівень цих відносин найбільшою мірою залежить від того, який характер наявних стосунків, що склалися і функціонують в конкретному педагогічному, або науковому колективі [2].

По-друге, і сама особистість у процесі діяльності, самореалізації коригує ці стосунки, виступає їх активним творцем. Як суб'єкт моральних відносин, педагог, вчений тим самим виступає й об'єктом соціальних стосунків.

Вплив соціального середовища значною мірою залежить від самого індивіда, його моральної вихованості, його життєвого досвіду, світоглядних позицій тощо. Тому є можливість припустити, що зв'язок між соціальним середовищем і внутрішнім світом особистості педагога, вченого носить не жорстко детермінований, а ймовірний характер. Надто важливим у цьому сенсі є сформованість у педагога, вченого ціннісні орієнтації гуманного характеру. Вони значною мірою визначають сутність і зміст моральних, доброчесних суб'єкт-суб'єктних відносин [3].

За визначенням багатьох відомих вчених, **МОРАЛЬНІ ВІДНОСИНИ** є видом, складовою суспільних відносин в цілому. Поняття «**МОРАЛЬНІ ВІДНОСИНИ**» віддзеркалює сукупність соціальних зв'язків і залежностей, у яких визначальними є взаємодія людей і соціальних спільнот, що базуються на загальноприйнятих моральних цінностях і спрямована на дотримання суспільного та індивідуального блага і користі, на гармонізацію умов морального прогресу [4, с. 357]. У цьому розумінні моральні відносини характеризуються єдністю об'єктивного і суб'єктивного.

ОБ'ЄКТИВНИЙ АСПЕКТ моральних відносин виявляється у вчинках, поведінці педагога, вченого, в яких опредмечується їх моральна свідомість, що робить ці відносини такими ж реальними, як й інші суспільні відносини.

СУБ'ЄКТИВНИЙ АСПЕКТ моральних відносин виявляється у моральних знаннях, почуттях, переконаннях, волі особистості, які є керівними в її діяльності, реалізуються в ній.

ОСОБЛИВІСТЬ моральних відносин полягає в тому, що вони мають ціннісно-регулятивний і безпосередній оцінювальний характер, тобто в них усе, у тому числі й вчинки доброчесності базуються на моральних засадах.

Всі види моральних відносин визначаються з погляду на те, дотримуються чи не дотримуються суб'єкти взаємодії моральних принципів, норм, вимог, усталених добрих традицій у своїй поведінці та діяльності.

Одну з важливих особливостей моральних норм становить і те, що їх **ВИМОГИ МАЮТЬ БЕЗОСОБИСТІСНИЙ ХАРАКТЕР**. Вони пред'являються не від імені, наприклад, держави, ректора, директора навчального закладу, а як об'єктивно необхідне, життєво важливе значення для функціонування суспільства і життя кожної особистості.

Ще однією важливою особливістю моральних відносин є те, що вони посилюються завдяки **ПОЧУТТЯМ СОВІСТІ, ЧЕСТІ і СПРАВЕДЛИВОСТІ**. Вони мають **ЗАГАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР**.

2. Субординаційні, координаційні відносини та їх моральний зміст.

Педагог як суб'єкт вибудовує свої моральні відносини на субординаційному (вертикальному) і координаційному (горизонтальному) рівнях. В освітньому середовищі ці відносини суттєво посилюють специфіку вияву дисциплінарного впливу, росту педагогічної майстерності і професійних знань, підвищенням нормативними вимогами, окресленою регламентацією професійної діяльності. Серед різноманітності відносин професійної діяльності педагога в авторитарній системі провідними були відносини субординації, тобто відносини між керівниками (начальниками) і підлеглими, старшими і молодшими, вихователями і вихованцями. Часто-густо ці відносини виходили далеко з межі моральних, та і сьогодні все ще існують і не сприяють вияву доброчесності особистості.

Демократизація та гуманізація суспільства і його невід'ємної складової – освіти, робить пріоритетними координаційні відносини, отже, відносини, які характеризуються співробітництвом, моральною справедливістю і доброчесністю, взаємоповагою суб'єктів освітнього

процесу. Втім це не означає, що субординаційні відносини мають повністю відійти в минуле.

Абсолютне заперечення субординаційних відносин є теоретично неправильним, а на практиці воно може негативно позначитися на доброчесності суб'єктів освітнього процесу. Моральний зміст субординаційних відносин у галузі освіти, на наш погляд, полягає у :

- а) вони об'єктивно необхідні в організації і управлінні освітнім процесом;
- б) дотримання субординаційних відносин забезпечує високу дисциплінованість;
- в) субординаційні відносини керівника і підлеглого відображають моральну рівність їх гідності, єдності у досягнення мети освіти;
- г) права керівників і підлеглих мають відповідати їх обов'язкам;
- д) моральні відносини субординації у демократичному суспільстві, що поєднують у собі вимогливість і повагу до педагога, доцільну владність і доступність, принциповість і чуйність.

Педагогічний колектив надзвичайно сильно залежить від стану справедливої вимогливості в субординаційних моральних відносинах керівника до своїх підлеглих – педагогів. Вимоги суспільства об'єктивуються в діях керівника освіти.

Високий рівень моральних відносин передбачає повне засвоєння підлеглими педагогами вимоги як належного, що має значення своєї власної вольової дії в межах здійснення ними моральної свободи. Своєю чергою, моральна свобода особистості – це її внутрішня культура, яка й уможлиблює вияв доброчесності. Значний вплив на розвиток доброчесності у структурі моральних відносин має власний приклад керівника, його вихованість, толерантність, гуманізм. За цих умов необхідність застосування до підлеглих методів покарання значно скорочується.

З іншого боку, низький рівень моральних відносин в колективі передбачає активне застосування керівником методів покарання,

компенсуючи тим самим недостатньо розвинену моральну свідомість підлеглих, і їх спрямованість на добродієчне ставлення як до справи, так і до інших співробітників, студентів, аспірантів. При цьому слід зазначити, що керівник як суб'єкт моральних відносин впливає на об'єкт субординаційних відносин шляхом належної йому моральної і правової влади. Використовуючи норми права, статуту конкретного навчального закладу, він здійснює свій вплив більш категорично, ніж у сфері моралі, де вплив відрізняється гнучкістю, рухливістю і вибірковістю. Так на практиці здійснюється переведення зовнішньої вимоги суб'єкта як керівника у внутрішні переконання особистості. Отже, морально-добродієчний зв'язок у системі «керівник-підлеглий» - це відносини вимогливості, керівництва, чуйності й поваги, доброзичливості і доступності. З іншого боку у системі субординаційних відносин важливу роль має зворотний зв'язок: «підлеглий-керівник».

Зауважимо, що у цій системі відносин, часто-густо утворюється так звана «кругова порука», яка перешкоджає вияву добродієчності, гальмує процеси добродієтворення тощо. Тут спрацьовує так званий «неписаний принцип» відносин: сьогодні ти мене прикрив, а завтра – я тобі посприяю. Крім того, «кругова порука» деформує моральні відносини на рівні координації, оскільки тут йдеться не лише про опір керівнику, а й про недоброзичливе ставлення однієї групи до іншої – це зворотний бік здорової конкуренції, розрив єдності, взаємозв'язку, який є таким необхідним в освітньому і науковому процесах.

3. Моральні норми ставлення педагога до вихованців як віддзеркалення його добродієчності.

Як вже зазначалося вище, головним елементом у здійсненні регулятивної функції моралі є моральна норма. У ній виражені моральні

вимоги суспільства, держави, колективу. Моральні норми визначають основні моральні обов'язки педагога стосовно вихованців. Вони охоплюють сферу моральної необхідності та, як інші соціальні норми, носять імперативний характер.

Моральна регуляція педагогічної, наукової діяльності здійснюється завдяки специфічній диференціації моральних норм. Коротко розглянемо їх взаємодію у руслі вияву доброчесності. Звернемося спочатку до «норм-заборон», які є своєрідним «обмежувачем» деяких моральних проявів. Вони не дозволяють педагогові виявляти не доброчесність: принижувати гідність вихованців, ставитися до них упереджено, зверхньо.

Натомість в реальному житті моральні заборони не завжди і не всіма педагогами належним чином усвідомлюються, не стають їхніми внутрішніми переконаннями, наповненими гуманістичним смислом. Такі педагоги не володіють «внутрішніми гальмами», і саме тоді виявляються факти недоброчесності, і навіть конфліктів.

Зазначимо й інше. Норми-заборони за своєю назвою, сутністю носять певний негативний характер, оскільки спрямовані на так зване «табу». Але не можна не звернути увагу і на їх позитивну дію, оскільки заборони охоплюють коло питань, що пов'язане із аморальними явищами: (приниженням честі, гідності студента, жорстокістю, проявами насиллям морально-психологічного насилля педагога тощо). І само собою зрозуміло, що такі заборони набувають позитивних рис, адже спрямовані на подолання зла й утвердження добра, доброчесності в академічному середовищі.

Норми-рамки визначають межі допустимої вільної дії педагога. Водночас вони містять у собі збуджуючу силу активної діяльності. Якщо норми-заборони виконують більше примусову роль, то норми-рамки зазвичай виконують функцію обов'язку. Норми-рамки (будь чесний, справедливий, шануй гідність вихованців, не чини зла і т. ін.) переважно містяться в моральних заповідях, кодексах, статутах навчальних закладів тощо. Норми-рамки виникають як вияв соціальної потреби щодо

впорядкованості поведінки людей у різних сферах суспільного й особистого життя. Розвиток і зміна суспільних відносин неодмінно призводить до сутнісних змін у моральному досвіді людей. Він піддається критичному переосмисленню, що зумовлює злам старих норм-рамок і заміну їх новими, причому не завжди більш гуманними і прогресивними, що суттєво утруднює вияв доброчесності з боку педагога. Особливо це стає відчутним тоді, коли комерціалізується освіта і наука, не надається особливої ролі культурі, непомірно зростає прагматизм і т. ін.

Норми-зразки не виконують примусової функції, а їх збуджуюча, спонукальна сила доброчесності спирається на авторитет суспільної думки і самосвідомість, моральний позитивний вибір суб'єкта моральних відносин, й особливо – на високий рівень культури педагога. Норми-зразки виступають як своєрідна модель його майбутньої поведінки. Спочатку ці норми формуються і виступають у формі моральних ідеалів, а потім набувають практичного характеру. Втілення норми-зразка у практичну норму поведінки стає прикінцевою метою моральної регуляції відносин, й водночас стає надійною основою вияву доброчесності з боку педагога. Адже моральні вимоги, що містяться у нормах-зразках перевищують середній рівень морального вчинку, вони спрямовані на найбільш досконале в людині.

Висновок

Морально-педагогічні проблеми стали предметом обговорення широкої громадськості, громадських дискусій, прийняття колективних рішень і навіть законодавчих актів. Часто ці проблеми обумовлені тим, що педагог інтерпретує свої педагогічні обов'язки так, що вони вступають у конфлікт з бажаннями учнів та їхніх батьків або взагалі виходять за межі морально-етичної регуляції та статутних вимог. У таких випадках

залучаються юридично-правові способи регламентації, рішення морально-педагогічних конфліктів переноситься в суди, хоча цілком зрозуміло, що наявні морально-педагогічні проблеми не можна вирішити постановами юридичних установ. Але приклад багатьох розвинених європейських держав показує, що саме вони в значній мірі визначають ті норми, які люди вважають «етичними». Дотримання цих норм, повага до закону свідчать про високу правову культуру суспільства. Враховуючи масштаб, глибину і природу соціально-економічних і політичних змін, які відбулися в нашому суспільстві за останній двадцятирічний історичний період, досить складно передбачити напрямки подальших змін. Однак сьогодні вже зрозуміло, що більшість фундаментальних морально-педагогічних проблем сформульовано, і фахівцям в цій області потрібно братися за їх вирішення. Адже те, що традиційна система морально-педагогічних цінностей не залишиться непорушною, ні в кого не викликає заперечень. Завдання педагогічної етики полягає в тому, що вона повинна визначити, які цінності і норми необхідно зберегти з минулого, а які створити заново. Це головне завдання філософії, етики, педагогів, соціологів, психологів та інших фахівців у галузі освіти і виховання в процесі подальшого утвердження гуманістичних цінностей XXI століття. Вектори змін визначає сама дійсність

Рекомендована література

1. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед вчених: кол. моногр./ за заг. ред.. Н. Г. Сорокіної, А. С. Артюхова, І. О. Дегтярьової. – Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. – 160 с.
2. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету/ Міжн. благод. Фонд «Міжнарод. Фонд дослідж осітньої політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є Артюхова. – Київ: Таксон, 2016. – 234 с.

3. Васянович Г. П. Вибрані твори у 7 т. Т. 2./ Морально-правова відповідальність педагога: теоретико-методологічний аспект. Монографія. – Львів: Норма, 2015. – 352 с.
4. Васянович Г. П. Вибрані твори у 7 т. Т. 3./ Педагогічна етика: Навчальний посібник. – Львів: Норма, 2015. – 420 с.
5. Хоружий Г. Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. – Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2012. – 320 с